

3.

Pet sati ne približava se ni milimetar ranije, kazaljke deluju obamrlo na podlozi sata. Čini se da je sad, ranim jutrom kad se očekuje san, jasno da ne možeš ništa drugo do da misliš na *nju*, da zamišljaš zvonjavu iz daleka, šum automobila, škripu šljunka, što vidi sve do oblaka, fino uzgajanog oko baštenske leje, da zamišljaš kakav će prvi susret biti pod rukom; da čekaš njen poziv, monsun za suho uho, iako ne zna tvoj broj, pogrešna pretpostavka, pogrešno osećanje, nezaustavljivo. Gubitak se osamostaljuje, raste i raste, korov, *neman*, bezmerna u svom rastu, zavaljena, proždrljiva i masna, nezaustavljiva kao što rekoh, izmiče tlo pod nogama svakom drugom osećanju, jer i osećanja imaju tlo, kažeš, život ispod površine zemlje, korenja i crva; da li nedostajanje možda zbog toga predstavlja čin i osećaj, zato što osećaj ide svojim putem, razvija vlastitu dinamiku na koju se ne može uticati, što se ne da kontrolisati, dvopolno biće, osećanje i radinost u isti mah –

i bolest, hronična žudnja, uslovljena prekomernom naklonošću. Stepem nedostajanja jamačno zavisi i od toga koliko je osećanja uloženo u nestalu osobu, da li želiš da dozvoliš sebi da izgubiš čitavu investiciju, da li možeš to sebi da priuštiš. Pritom je *ono* podmuklo do neizdržljivosti, u početku se skrivalo, kamufliralo se kao kôd koji

se izgovara: „nedostaješ mi“ jednako je „mnogo te volim“, zavuklo se u magareće uši albuma poezije što se provetravaju samo kad se, beznadežno beskrupulozno, ignoriše uputstvo „strogo poverljivo“; u osnovi špijun čiji je zadatak da izvidi da li je ono sigurno da napusti carstvo magarećih ušiju: nedostajanje se čini bezazlenim – iako bi mogla biti reč i o mutaciji, *mutiranoj ljubavi*.

Nedostajanje je jedan oblik sećanja, kažeš. Zavisi od kvaliteta pamćenja – ako se lako zaboravlja, nedostajanje je manje. To poređenje ne pije vodu, ponekad ti nedostaju ljudi, situacije koje nikada nisi upoznao, u koje nikada nisi smeo da upadneš; zatim, nedostaje ti predstava o nečemu što u stvarnosti nikada nije postojalo, ne nedostaje ti ništa što je beskrajno mnogo, i upravo zato što se nikada nije ostvarilo, ne možeš da odustaneš od samog nedostajanja.

Jedanput si rekao da je nedostajanje poput crno bele fotografije kojoj je nevoljko i nespretno naknadno dodata boja, tako da neke boje jače bodu oči od drugih, dok su neki delovi, pak, gotovo nevidljivi; i zar nije bila reč i o vonju, užasnom smradu koji te proganja ne samo dok ne prođeš kanalizacioni šaht? Sve to ga ni približno ne opisuje, zar ne, nedostajanje je najzad lagano gubljenje u punoj svesti gubljenja, način na koji se ispoljava gubitak jednog dela tvog identiteta, otud i čekanje, očajničko čekanje, nada u izlečenje, nada u poništavanje rastanka.

Tako sediš pored prozora u kome se vreme ponaša drugačije nego što si dosad navikao, i najzad sklizneš unutra. Najedanput postoji samo još vreme, sve činjenje se

rastače u vremenu, ono ga proređuje, više ne postoji ili vegetira kao senka sebe samog. I pravo ti je, jer je čitava tvoja pažnja upravljena ka trenutku ponovnog sjedinjenja, nikada ti nije bilo stalo do prve tri sedmice ili godine, do budućnije budućnosti, jer ona ne postoji, tvoja budućnost završava se Fahrijinim pojavljivanjem, ah besmislica, naravno da postoji samo još nije relevantna, svi planovi čekaju sa tobom, sa vama – svemoćno čekanje: pri čekanju trajanje preuzima kormilo nad tvojim životom. Trajanje se neprekidno deli, pri tom se suštinski ne menjajući; ono čuva i gomila prošlost u sadašnjosti, i na taj način predstavlja i pamćenje koje množinu trenutaka sažima u jedan. Trajanje se može stopiti sa samim sobom, no može otkriti i druge, upiti ih i povećati se. Ono kontroliše sve, a sve što od nje odvraća, briše se; ono postepeno ukida i tvoj život. To čekanje, kažeš, to je neoprostivo.

Naši susreti te brinu, moraju delovati tako bezazleno kako su i zamišljeni, moram da obećam da nikada neću zvati telefonom uveče, sumnji ne podležu pozivi između jedanaest i pet sati popodne, polusumnjivi su oni u vreme ručka, to bi mogao biti dogovor. Zapravo uopšte ne bih želeo da me zoveš telefonom, kažeš, *ja* ću zvati iz javne govornice, moramo izbeći tragove o susretima bilo koje vrste, ne želim ni da mi pišeš pisma, kažeš, ni da mi šalješ razglednice. Tražiš od mene da obećam da nikada neću nositi parfem, moj miris bi mogao da te oboji. Pre nego što odeš iz mog stana, četkaš odeću, ne sme biti kose, kažeš, ne sme postojati mogućnost da se pronađu

dlake; kad pereš ruke, stalno koristiš sapun koji si mi prethodno dao, istu marku koju koristiš i kod svoje kuće.

Posećujem te retko, uglavnom ti dolaziš kod mene i znam da svaki put ideš drugim putem do stanice podzemne železnice, ponekad čak i izbegavaš podzemnu i radije biraš obilazne puteve autobusom i tramvajem. Pa-ziš da nikada zajedno ne uđemo u kuću ili iz nje izađe-mo u istom trenutku, među nama uvek mora postojati određen vremenski razmak. Znam da nakon našeg su-sreta pola sata koristiš za šetnju ne bi li se u potpunosti otarasio mog mirisa. Uvek se nalazimo u različito vre-me, tvoje omiljeno je kasno popodne, onda su ulice pra-zne, susedi na poslu, a radoznalim pogledima kroz bla-go podignute zavese zavaravaš trag tako što preko lica još više navlačiš kapuljaču ili kapu. Najzad me, kao po-slednju meru zaštite, moliš da se zakunem da ću, ako Fa-hrije ikad sazna za nas, posvedočiti da joj nikada nisi bio neveran, da je reč samo o prijateljstvu, ništa više.

Kod kuće se pojavljuje, *nezahvalni osećaj* – prizivam u sećanje trenutke, nisam sitničava, pridajem značenje kako mi odgovara, pogled, njegovo gašenje, zgasnuće, *kontakt* koji se odigrao, i pitam se da li smem da pretpostavim više –
onda pričam o tebi da bih napravila mesto za druge stva-ri, spavati je nemoguće, jesti isto tako, moram da pričam o tebi, pričam sebi samoj, nemam drugo uho, provodim sate sa pričom kao da će mi te to približiti; iz straha da ne izgubim *nezahvalni osećaj*, moj mikrokosmos se ot-

vorio i raširio, nove mogućnosti, znam, bilo ih je i ranije, samo ih ja ranije nisam videla – ostaje oklevanje pred neizvesnošću, gnezdi se, a i euforija.

Retko sam tako blizu sebi.

Umesto toga ono se razvija reč po reč i uliva u neku vrstu *ljubavi na poslednji pogled*, naše saučesništvo, jer mi jesmo saučesnici, razumemo se ne posredstvom reči, već se ograničavamo na aluzije kao da sam ja prošla kroz isto kroz šta si prošao i ti. Jamačno, znam tvoju priču u mnogostrukoj izvedbi, u svim varijantama, *a uvek je to ista priča*, u osnovi se čini kao da *ja* nisam pobjegla jednom, već trideset puta, kao da *ja* nisam izgubila jednog, nego trideset članova porodice; za mene je čuđenje gotova stvar.

To što te ne tretiram kao žrtvu ti pruža utehu; uistinu je više nego samo utešno, oslobađa te što nemam ordinaciju u kojoj poput pacijenta moraš da pripovedaš svoju bolesničku priču, što Fahrije za mene nije nikakav tabu, što sa mnom o njoj možeš da govoriš bez zagrada; *bez ograničenja*, nije nego, tvoj izgovor je obeležen i pre samog izgovaranja, priča o otmici je formula koju ponavljaš više puta dnevno kao da bi, kada bi je deklamovao dovoljno često, najzad mogao da pronađeš nekakav trag, *pravi trag*. Ostatak tvog života pretvorio se u planove što ostaju prazne reči, sadržaj te se ne tiče, samo ga izgovaraš da bi samog sebe ubedio kako postoji život mimo te formule.

Ponekad, međutim, posežeš za novim rečenicama da bi se osetio razumljivijim: šetamo po vokabularu nadmoćnog reda veličina, korak po korak se približavamo sadržaju, ubrzo se prolama svitanje, zaustavljamo zevanje, odbijamo da se vratimo kući, i ti kažeš kako misliš da Fahrije zapravo ne postoji budući da je nema u telesnom obliku. Reći da ona postoji samo kao misao jeste ublažavanje situacije, ona predstavlja više misli, više osećanja zajedno, ona je sećanje, predstava, a ipak više od pukog sećanja, predstave. Staje te napora da se zakuneš u to poslednje, čini se da se nalazi iza tvojih očiju, na mestu koje bi samo ti video kad bi mogao da obrćeš i okrećeš zenice. Sećanje na Fahrije krije se u nemim slikama koje nisu odraz doživljaja kojeg se sećaš, već osećanja što si ih onomad imao: sećanja na Fahrije su sećanja na osećanja prema Fahrije. Iz tog razloga ti je teško da je opisuješ, opis ti je na vrh jezika, no nisi zadovoljan njime; potom pokušavaš da precrtáš konture. Svestan si da se to događa naknadno, može dakle biti reč samo o fiktivnoj korekciji. Kazati da Fahrije postoji još samo kao misao, uistinu je preterano; ona postoji samo još u tvom sećanju, a budući da ne napuštaš nijedno od tih sećanja, ona uopšte više i ne postoji.

Kada je nestala, nisi samo izgubio čoveka, već i svakodnevna prećutna ponavljanja što čine domovinu, koja sačinjavaju tebe. Ostaje pitanje: koliko od onoga što je ona sačinjava tebe, šta ostaje u tebi nakon nje? I više ne posuđuješ njene reči, njene misli, pozajmljivanje je izgubilo svoj smisao, i tako si to činio da bi te ona bolje razumela, *ona*.

Vaše zurenje je tako neugodno, kažu kolege, tako je hirovita!, i ignorišu činjenicu da sam izgubila apetit i da me sad samo boli stomak i to da mi je sluh neprestano izoštren u pravcu telefona – dok ti postepeno počinješ da mažnjavaš moje rečenice, kradeš mi misli.

Svakodnevno razgovaramo telefonom, zaboravljaš svoj strah da bi mogao biti pogrešno shvaćen, već misliš da znaš da bi Fahrije sve razumela ukoliko bi joj objasnio: prijateljstvo, traganje, tvoj džemper, tvoje pantalone, kad poželiš da promeniš donji veš, u sanduku je, vlastita četkica za zube, nekoliko diskova i knjiga, komad po komad, tvoje kućne potrepštine gnezde se kod mene, u početku je to samo jedna noć koju provodiš na kauču jer si propustio poslednji tramvaj i nisi hteo da ideš kući; u početku su objašnjenja važna, obrazloženja, zašto je rastanak, ma kako mali bio, nepotreban, može se odgoditi; kasnije se podrazumeva da ćeš ostati kod mene, dan za danom, mi smo poput brata i sestre, kažeš, i tražiš moju blizinu naročito noću.

Loše spavaš, stalno se okrećeš sa jedne na drugu stranu, nema tog kreveta koji bi bio dovoljno velik, pričaš, u nedostatku tajni ponavljaš rečenice izgovorene tog dana, možda energičnije, i najedanput me hvataš za ruku i držiš je stisnutu kao da se plašiš da ću nestati, rastočiti se kao jedan od tvojih snova. Znam, često sam ti pričala o toj želji da polako, postepeno postanem vazduh, kao kad bi me neko proredio, i jednog dana me jednostavno više ne bi bilo, naprosto tako. Neshvatljivo, rekao si, tvoja želja

je neshvatljiva, i kakva je to želja koja te pušta da nestaneš, zar ne bi u tebi trebalo upravo da izazove žarku želju da više nikad ne poželiš da nestaneš? To ja nazivam pravom željom. Moja nepravda žudnja te je zbunila, sve više te povređujući, kao da, eto, ni mene nisi mogao da odvratiš od gubljenja, danju bi se svađao, noću grdio, hvatao me za ruku i potom je nisi ispuštao, morala sam da se prst po prst oslobađam, osećajući tvoje otiske na njoj danima potom.

Da su ti barem pomogle pesme, pesme detinjstva, *ninula*, umirile te, jer se činilo da je spavati moguće samo u blagosti, ne besno kao ti; sav tvoj bes, nagomilan u snu, besno okretanje tamo-vamo i udaranje oko sebe, mržiš svet, zgazio bi ga, satro kad bi mogao. Nikakvo pevanje ne odgađa bes do neke druge noći, nikakve ispevane želje – da dete postane vredno, pametno, snažno i hrabro, vrednije, pametnije, snažnije i hrabrije od najvećeg heroja nacije. To su bajke koje ti je pričala majka, bajka o *Lepotici Zemlje*, vladarki podzemnog sveta sa troglavim psom čuvarom i crnom kožom koja se skida i, isečena na četiri dela, noću spava u krošnji drveta, i o demonki oluje Kulšedri, ogromnom osedelom biću maljavog lica i tela, dugog repa i sa devet jezika, što živi u planini u izvorskim udolinama, presahnjuje vodu, a potom je ponovo vraća; ako su joj žrtvovali čoveka, pred pećinom bi se narednog dana zatekla lobanja; ponekad, međutim, kad je dobre volje, savetuje junake i deli proročanstva; ili o draguima čiji se život sastoji u borbi protiv Kulšedre i koji na svet dolaze u životinjskom ili ljudskom obličju.

Kao ljudi nose male filcane kape i pod pazuhom skrivaju dva ili četiri krila, srce im je od zlata i umiru ako im se uništi košulja. Bore se protiv demona tako što na nje ga zavilaju drveće i stenje, no Kulšedra se brani smrtonosnim urinom. A Emine kaže, *bilo je kako je bilo*, a ti odgovaraš, *nek se sve dobro svrši*, ritual jednako kao nje ne završne reči: *Priča u zemlju, zdravlje u nas*.

Prisećaš se svog detinjstva, majčinih reči, kotrljanja, grotanja njenog glasa, onomad još nije bio posustao, utonuo, promukao, potrošio se; sećaš se njenog ritma, tihog dobovanja, poskakivanja rečenica, damdamdam-da, damdamdam-da, zuje u tvom uhu, i na kraju priče Emine šapuće, govori polako, pravi puno stanki, pišti dok ona priča, pišti i puši se lokomotiva – i do nedavno si i meni pričao bajke kad nisam mogla da zaspim; neobičan običaj za odrasle, kazala sam, isprva odbijajući da te slušam – kako mogu da me impresioniraju na brak lakome mrtvačke glave što koriste svaku priliku da se vrte oko ašikovanja u potrazi za mladom, budući da su zapravo začarani prinčevi; ili zaboravne drvoseče koji gube vodene vile na viru zato što se nisu setili da sakriju repna peraja i košuljicu od krljušti; šta me samo briga za *avet*, lugata, zombija što se noću iskrada iz groba, uništava sve što je od stakla, prozore, krčage, tuče komšije i šalje noćne more; i imala sam pravo, nije bio sadržaj tvojih reči taj koji me je prikovao, već zvuk tvog glasa, promena kroz koju prolazi kada se oseća kao kod kuće: tvoj albanski, sigurno tle, zakletva što ima samo početak i kraj, ništa između, katkad se samo izdvoji jedna

ili druga reč; tajni jezik što samo šapuće, čiji glasovi smeju biti samo nagoveštaji, ili ipak jezik bucmastih dečjih obraščića, onako malo dežmekast kad se sluša.

Tvoj albanski je poput talasa, smenjuju se brda i doline, potom počinje da guguče. Da je životinja ne bi bio tigar, pre mravojed. Bio bi oker žučkaste boje, ona ima onaj rahat poput peska kad ga oduva lenji vetar. Bio bi okruglasta tvorevina, kugla sa mnogo grudi i kratkim nogama, biće koje nikad ne hoda, već uvek puzi, ali zato gotovo nikad ne posrće. Ruke su mu kratke, retko mu trebaju, možda da vesla u vazduhu, no one se veći deo vremena jednostavno samo klate, pre svega kad se umori, i da, ima krzno boje peska.

Kraj tebe je diktafon, na kaseti je zabeležen tvoj vlastiti glas, reči koje si ukrao večernjoj lektiri, *na bunaru čavrljaju puni kandiranog šećera i setno se ljuljaju premećući se psi za krilo i maženje*. U čitanju si izostavio nekoliko reči, i sad knjiga misli da ti se sveti tako što ti došaptava apsurdne sadržaje, no ti si zahvalan za odvrćanje pažnje, zahvalan za svaki red *kuva tetica nehotični bazilisk blago počupanog lišća*.

Tišina, kasete je stigla do kraja, *i mravi su siromašni kao san*; praviš prelaz tako što događajima pridodaješ datum, da proizvodiš sećanja, najvažnije – hronologiju. Imaš potrebu da svom životu daš nov istorijat; pre svega događaji, ali i predmeti, bivaju obeleženi vremenom dešavanja, danom, mesecom i godinom; uz to dolaze još mesto i dve prazne anegdote, onda se čekanje čini poti-

snutim – kada na nekoliko minuta ustaješ da bi naknadno datirao propušteno, iako nema ničeg.

Gde započeti potragu. Odbijaš da čitaš izveštaje, bilo koje; odbijaš čitanje. Ne želiš više ništa da čuješ, ni za kakve zatvore, ni za kakve ženske logore, izbegavaš moje pitanje *Koliko znaš?* tvrdeći da ne znaš ništa. Preživeli su oni koji me zanimaju, kažeš, ne mrtvi. Čitam, dakle, tajno, puštam da knjige, izveštaji nestaju pod pokrivačima za krevet, ukrasnim jastučićima, džemperima, čujem šum, tvoj zvuk; pokušavam da zgrabim trice od reči, one uzvraćaju istom merom, neočekivano; možda reči više i nisu tako namerne da ujedaju kao, naprotiv, slike, slike što se urezuju; i prizivam ih, to se ne može izbeći, osećam se primoranom, kad više ne izmiču unutrašnjem oku, vidim saslušanja, silovanja, vređanja, prolazim pored škola, policijskih stanica i bolnica, pojedinačnih i masovnih grobnica kraj gradilišta, kranova, mešalica cementa i bagera i razmišljam kako je to praktično – sve je već bilo tu, samo je moralo da se iskoristi na drugačiji način.

Slike se više ne vraćaju na stranice stotine izveštaja, lepe se za mene; pogrešila sam što sam ih zamišljala.

Prva slepa ulica: U svakoj rečenici koju izgovaraš izbija ona što tako jako nedostaje, u svakoj stanci koju praviš što svesno, što nesvesno, i gde se osećaš uhvaćenim na delu zato što na trenutak nisi mislio na nju; kako da pronađemo osobu čija je egzistencija u najmanju ruku *sumnjiva*? *Moramo* da verujemo da je još u životu.